

IDENTITETI FEMËROR DHE KONTRASTI KULTUROR NË PYGMALION DHE KATËRMBËDHJET VJEÇ DHËNDËR

FEMALE IDENTITY AND CULTURAL CONTRAST IN PYGMALION AND KATËRMBËDHJET VJEÇ DHËNDËR

Mirhat ALIU¹

¹* International Balkan University

*Corresponding author e-mail: aliu.mirhat@hotmail.com

Abstract

Female identity plays an important role across social, cultural and communicative dimensions. This study offers a comparative feminist analysis of female identity in George Bernard Shaw's *Pygmalion* and Andon Zako Çajupi's *Katërmëdhjet Vjeç Dhëndër*, with a particular emphasis on the ways in which gender and power intersect to shape women's roles, autonomy, and social positioning in early 20th century Britain and Albania. The study is based on significant ideas from well-known writers of English and Albanian scholars which examines these two texts portraying traditional ideas regarding women, and showing where they support or challenge them. Through a cultural contrast, the analysis examines the treatment of women in these distinct societies, revealing both shared patriarchal challenged and divergent socio-ideological contexts.

Pygmalion examines the transformation of Eliza Doolittle through language, education, and class mobility, highlighting tensions between female autonomy and patriarchal authority. Conversely, *Katërmëdhjet Vjeç Dhëndër* offers a satirical critique of Albanian patriarchy through the culture practice of child marriage, exposing the passivity imposed on women in rigid traditional system. Using a comparative literary methodology, the study investigates how female characters resist, negotiate, or remain confined by gender norms and male-dominated power structures. The study also further reflects on how these portrayals resonate or differ from contemporary gender dynamics, offering insight into the evolving role of women within their cultural contexts.

By bridging a canonical Western text, and a culturally significant Albanian work, the research contributes to feminist comparative literary and cross-cultural gender studies, providing both universal and context-specific perspectives on female identity under patriarchy. Ultimately, it deepens understanding of women's construction and significance within these cultural frameworks, exploring the extent to which women gain freedom to think, speak, and act in defense of their rights.

Keywords: gender, power, female identity, comparative literature, patriarchy, *Pygmalion*, *Katërmëdhjet Vjeç Dhëndër*, women in literature, cultural contrast, etc.

Përmbledhje

Identiteti femëror luan një rol të rëndësishëm në të gjitha dimensionet sociale, kulturore dhe komunikuese. Ky studim ofron një analizë krahasuese feministe të identitetit femëror në veprën **Pygmalion** të George Bernard Shaw dhe **Katërbëdhjet Vjeç Dhëndër** të Andon Zako Çajupit, me një theks të veçantë në mënyrat se si gjinia dhe pushteti kryqëzohen për të formësuar rolet, autonominë dhe pozicionimin shoqëror të grave në Britaninë dhe Shqipërinë e fillimit të shekullit të 20-të. Studimi bazohet në ide të rëndësishme nga shkrimtarë të njohur Anglezë dhe studiues Shqiptarë, të cilët shqyrtojnë këto dy tekste që portretizojnë ide tradicionale në lidhje me gratë dhe tregojnë se ku i mbështesin ose i sfidojnë ato. Përmes një kontrasti kulturor, analiza shqyrton trajtimin e grave në këto shoqëri të dallueshme, duke zbuluar kontekste të përbashkëta patriarkale të sfiduara dhe socio-ideologjike divergjente.

Pygmalion shqyrton transformimin e Eliza Doolittle përmes gjuhës, arsimit dhe lëvizshmërisë së klasës, duke theksuar tensionet midis autonomisë femërore dhe autoritetit patriarkal. Anasjelltas, **Katërbëdhjet Vjeç Dhëndër** ofron një kritikë satirike të patriarkatit Shqiptar përmes praktikës kulturore të martesës së fëmijëve, duke ekspozuar pasivitetin e imponuar ndaj grave në sistemin e ngurtë tradicional. Duke përdorur një metodologji letrare krahasuese, studimi heton se si personazhet femra rezistojnë, negociojnë ose mbeten të kufizuara nga normat gjinore dhe strukturat e pushtetit të dominuara nga meshkujt. Studimi gjithashtu reflekton më tej se si këto portretizime rezonojnë ose ndryshojnë nga dinamikat bashkëkohore gjinore, duke ofruar një pasqyrë mbi rolin në zhvillimin të grave brenda konteksteve të tyre kulturore.

Duke lidhur një tekst kanonik perëndimor dhe një vepër Shqipe me rëndësi kulturore, hulumtimi kontribon në studimet feministe letrare krahasuese dhe studimet ndërkulturore gjinore, duke ofruar perspektiva universale dhe specifike për kontekstin mbi identitetin femëror nën patriarkat. Në fund të fundit, ai thellon kuptimin e ndërtimit dhe rëndësisë së grave brenda këtyre kornizave kulturore, duke eksploruar masën në të cilën gratë fitojnë liri për të menduar, folur dhe vepruar në mbrojtje të të drejtave të tyre.

Fjalët kyçe: gjinia, pushteti, identiteti femëror, letërsia krahasuese, patriarkati, *Pygmalion*, *Katërbëdhjet Vjeç Dhëndër*, gratë në letërsi, kontrasti kulturor, etj.

I. Hyrje

Identiteti femëror luan një rol shumë të rëndësishëm në të gjitha dimensionet shoqërore, kulturore dhe ndërvepruese, dhe se identiteti femëror ka qenë gjithmonë një fushë debati në letërsi, pasi shkrimtarët shpesh e përdorin figurën e gruas për të reflektuar struktura të pushtetit, moralitetit dhe transformimit shoqëror. (Showalter, 1986). Si në letërsinë Britanike, ashtu edhe në atë Shqiptare, gratë kanë qenë të vendosura në qendër të diskursit mbi pabarazinë gjinore dhe kufizimin e autonomisë personale.

Studimi në fjalë ofron një analizë krahasuese feministe të identitetit femëror dhe kontrastit kulturor në veprën **Pygmalion** të George Bernard Shaw (1913) dhe **Katërbëdhjet Vjeç Dhëndër** të Andon Zako Çajupit (1866) – për të analizuar mënyrën se si gjinia dhe pushteti kryqëzohen për të formësuar rolet, autonominë dhe pozicionimin shoqëror dhe kulturor të grave në Britaninë dhe Shqipërinë e fillimit të shekullit të 20-të. Përmes kontrastit kulturor, analiza shqyrton se si në veprën **Pygmalion** përballemi me transformimin e personazhit Eliza Doolittle përmes gjuhës, arsimit dhe lëvizshmërisë së klasës, duke theksuar tensionet midis autonomisë femërore dhe autoritetit patriarkal.

Anasjelltas, **Katërbëdhjet Vjeç Dhëndër** ofron një kritikë satirike të patriarkatit Shqiptar përmes praktikës kulturore të martesës së fëmijëve, duke ekspozuar pasivitetin e imponuar ndaj grave në sistemin e ngurtë tradicional. Duke lidhur një tekst kanonik perëndimor dhe një vepër Shqipe me rëndësi kulturore, studimi thellon kuptimin e ndërtimit dhe rëndësisë së grave brenda kornizave kulturore, duke eksploruar masën në të cilën gratë fitojnë liri për të menduar, folur dhe vepruar në mbrojtje të të drejtave të tyre. Por, lufta për të drejtat e grave, si në kontekstin britanik ashtu edhe në atë shqiptar, përbën një rrugëtim të përbashkët drejt emancipimit.

Letërsia shërben si pasqyrë e realiteteve shoqërore, por edhe si mjet i fuqishëm për ndryshim. Lufta për barazi pasqyrohet në **Pygmalion** – ku Eliza kërkon arsim për të përmirësuar

jetën e saj, një zgjedhje që simbolizon fuqizimin. Në veprën **Katërmëdhjetë Vjeç Dhëndër** – Çajupi përzien komedinë dhe tragjedinë. Elementi komik është absurditeti i një dhëndri të ri të vënë në gjumë nga nusja e tij, dhe elementi tragjik qëndron në shfrytëzimin e nuses. Zakonet e tilla përmbajnë ngecje për një shoqëri.

II. Korniza Teorike: Feminizmi dhe Letërsia Krahase

Feminizmi letrar, që nga fundi i shekullit XIX, ka theksuar se përfaqësimi i grave në letërsi reflekton raportet e pushtetit brenda shoqërisë (Beauvoir, 2011). Simone de Beauvoir (2011) argumenton se: “*Nuk lindesh grua, por bëhesh grua*”, një proces social e kulturor që formëson identitetin përmes nënshtrimit dhe pritshmërive të jashtme (Beauvoir, 2011, f. 283). Në të njëjtën linjë, Elaine Showalter (1986), Sandra Gilbert dhe Susan Gubar (1979) analizojnë mënyrën si gratë në letërsi janë trajtuar si “objekte të vështrimit mashkullor” dhe si figura që duhen rregulluar nga burrat.

Në kontekstin shqiptar, kjo qasje lidhet me shkrimtarë dhe mendimtarë të Rilindjes si Sami Frashëri dhe Naim Frashëri, të cilët, ndonëse brenda kufijve të kohës, theksuan rolin emancipues të arsimit për gruan shqiptare (Frashëri, 1899). Në fillim të shekullit XX, figura si Sevasti dhe Parashqevi Qiriazi kontribuan realisht në emancipimin arsimor të grave, duke e bërë letërsinë një mjet për ndryshim kulturor.

III. Rëndësia dhe Përfaqësimi i Grave në të Dy Veprat

Në të dy dramat, gruaja portretizohet si element kyç për të kuptuar natyrën e shoqërisë. Prej periudhes që kur janë shkruajtur këto dy vepra, e deri më sot, roli i gruas ka pësuar një ndryshim shumë të madh, ku për fat të mirë, gjërat kanë ndryshuar. Por, bazuar në këto dy drama si të Shaw-it, ashtu edhe të Çajupi-it, gruaja përshkruhet si e keqtrajtuar, pasi që ajo nuk ka punë tjetër përveç që t’i nënshtrohet burrit. Pra, gratë gjithmonë kanë një pozicion inferior ndaj burrave.

Në **Pygmalion** – Shaw përdor figurën e Eliza Doolittle për të ekspozuar tensionin midis klasës dhe gjinisë, pasi që ajo është një grua e varfër që përmes arsimimit fiton vetëdije sociale dhe gjuhësore. Në këtë proces, ajo fiton zë, por edhe humb naivitetin që e bënte të pranueshme për shoqërinë e mëparshme (Shaw, 1913). Ndërkohë, Çajupi në **Katërmëdhjetë Vjeç Dhëndër** – përdor satirën për të demaskuar praktikën e martesave të hershme në Shqipërinë tradicionale, ku vajzat trajtoheshin si objekte që duhej dhënë dhe marrë në martesë. Kjo vepër, e shkruar me humor të hidhur, shndërrohet në kritikë të hapur ndaj patriarkatit shqiptar, duke ekspozuar absurditetin e zakoneve që privon gruan në çdo formë autonominë (Çajupi, 1902).

Sipas Cunningham (1972), shoqëria Viktoriane gjithashtu i vendoste gratë në rolin e engjëllit të shtëpisë, ku ndjenja dhe nënshtrimi ishin virtyte, ndërsa arsimi dhe pavarësia konsideroheshin kërcënim ndaj rendit moral (Cunningham, 1972, f. 35). Kjo logjikë është e ngjashme me strukturën patriarkale shqiptare të paraqitur nga Çajupi.

IV. Gruaja si Objekt dhe Subjekt i Ndryshimit

Në të dy dramat, gratë paraqiten fillimisht si objekte të rregullave shoqërore, por më pas bëhen subjekte që e sfidojnë këtë rend. **Pygmalion** – e paraqet personazhin Eliza Doolittle si një grua që ngrihet mbi pritjet shoqërore përmes arsimimit. Pasi që ajo mëson gjuhën standarde Angleze dhe merr vetëbesim, e sfidon profesor Higgins duke deklaruar se ajo nuk është lodër për të, por njeri më vete. Ky moment është kulmor në afirmimin e subjektivitetit femëror (Moi, 1985). Ndërsa, **Katërmëdhjetë Vjeç Dhëndër** – pasqyron shtypjen e nuseve të reja në kulturën tradicionale shqiptare.

Nusja në këtë dramë nuk ka mundësi të artikulojë veten, ajo është e detyruar në një martesë që i mohon pjekurinë, dëshirën dhe zgjedhjen. Por, përmes mënyrës si Çajupi e paraqet

këtë situatë me humor dhe trishtim, lexuesi ndien absurditetin e sistemit patriarkal. Kështu, edhe pse nusja nuk flet, vepra flet përmes saj duke bërë që heshtja të kthehet në protest (Gilbert dhe Gubar, 1979). Me pak fjalë, të dy veprat tregojnë se gratë gjykohen më shumë për bukurinë dhe aftësinë e tyre, sesa për intelektin ose pavarësinë e tyre.

Edhe pse vlerat tradicionale ende shfaqen në letërsi dhe kulturë, prania në rritje e personazheve femra të forta dhe të pavarura tregon se ndryshimi gjithmonë është i mundur. Sot, gratë janë më të fuqizuara për të formësuar të ardhmen e tyre, si në letërsi ashtu edhe në realitet. Gratë sot gëzojnë shumë më tepër barazi sesa në shekullin e 19-të. Edhe pse në shoqërinë Viktoriane, gratë kryesisht vlerësoheshin më së shumti për rolet e tyre brenda shtëpisë, feministe të njohura si: **Emily Davies, Jane Austen, Frances Power Cobbe, George Eliot, Josephine Butler** – ndihmuan në ripërcaktimin e zërave të grave në letërsi, dhe mbrojtën të drejtat e grave, përfshirë arsimin, pronën, punësimin dhe të drejtën e votës (Caine, 1997, f. 15).

Edhe në Shqipëri, kah fundi i shekullit 19 the fillimi i shekullit 20, figura si: **Sevasti Qiriaz, Parashqevi Qiriaz, Androniqi Zengo** – kontribuan në emancipimin e gruas Shqiptare përmes arsimit dhe pjesëmarrjes aktive në jetën shoqërore dhe kombëtare. Autorë të tjerë si: **Naim Frashëri, Sami Frashëri, Gjergj Fishta** të Rilindjes gjatë fillimit të shekullit 20 kanë kontribuar në trajtimin e kësaj teme (Hysa, 2007, f. 15). Zëri për emancipimin e gruas filloi të dëgjohej në mënyrë më të qartë, pasi që autorët Viktorian dhe autorët të Rilindjes Shqiptare sollën një qasje ndryshe dhe shumë realiste ndaj vuajtjes dhe shtypjes së gruas në shoqëri.

V. Kontrasti Kulturor në Përfaqësimin e Grave

Kontrasti midis Britanisë së industrializuar dhe Shqipërisë rurale është shumë themelor. Në **Pygmalion** – Eliza është produkt i një shoqërie që po lëviz drejt modernitetit, ku arsimit ofron rrugë për emancipimin. Eliza Doolittle paraqitet si një personazh me potencial për pavarësi dhe vetëzhvillim. Transformimi i saj nuk është vetëm fizik ose gjuhësor, por edhe social, pasi që ajo fiton fuqinë për të zgjedhur të ardhmen e saj. Në anën tjetër, **Katërmëdhjetë Vjeç Dhëndër** – e shkruar në kontekstin Shqiptar të një shoqërie thellësisht patriarkale, paraqet një personazh femëror të bllokuar nga zakonet e ngurta. Gruaja është viktimë e një tradite që e lidh identitetin e saj me nderin dhe kontrollin familjar.

Përderisa Eliza arrin të negociojë identitetin e saj dhe fiton respekt, nuses së re Shqiptare i mohohet si autonomia ashtu edhe pjekuria. Ky kontrast nxjerr në pah se si mjedise të ndryshme kulturore formësojnë trajtimin e grave. Njëra shoqëri lëviz ngadalë drejt modernizimit dhe të drejtave individuale, ndërsa tjetra mbetet lidhur me traditën dhe kontrollin. Megjithatë, në të dy rastet, përmes perspektivës së autorëve, lexuesi kupton se emancipimi i grave është proces shoqëror i vazhdueshëm që kërkon ndryshim të strukturave të pushtetit (Rogers, 1980).

VI. Gruaja midis Traditës dhe Transformimit

Në veprën **Pygmalion** transformimi është qendror, nga fakti se Eliza kalon prej një shitëse lulesh në një figurë me vetëbesim dhe identitet të ri, dhe kjo ndodh përmes një procesi ku ajo shpesh ndjen se po humb veten. Por, siç thekson Showalter (1986), “*Arsimimi i gruas shpesh i jep asaj zë, por edhe e izolon nga klasa e vet dhe e vendos në një boshllëk identitar*” (Showalter, 1986, f. 35). Tradita e klasës Britanike kërkon një formë të caktuar për një grua të denjë, por Eliza fillon të kuptoj se kjo është një maskë, jo thelbi i saj.

Në veprën **Katërmëdhjetë Vjeç Dhëndër** tradita është një strukturë shumë e fortë dhe e pandryshueshme. Nusja përfaqëson një fazë të ngrirë të feminitetit, ajo nuk ka liri për të menduar apo vepruar. Edhe pse përfundimi nuk i jep nuses një zë të artikuluar, prania e saj si simbol i patriarkalizmit e bën atë një figurë që përfaqëson nevojën për transformim. Përmes saj, Çajupi kritikon jo vetëm patriarkatin, por edhe vetë shoqërinë që e ushqen atë.

VII. Përfundim

Përmes analizës krahasuese të veprave *Pygmalion* dhe *Katërmëdhjet Vjeç Dhëndër* – vihet në pah mënyra se si **identiteti femëror** ndërtohet, kushtëzohet dhe sfidohet në kontekste të ndryshme kulturore dhe kohore. Në *Pygmalion*, Eliza Dolittle kalon nga një figurë periferike e shoqërisë në një grua me vetëdije për veten dhe pozitën e saj, duke fituar një zë të pavarur. Edhe pse transformimi i saj fillon si një akt manipulimi nga një burrë, përfundimisht Eliza e kthen këtë proces si një akt vetëzbulimi dhe vetëvendosjeje. Në kontrast, në *Katërmëdhjet Vjeç Dhëndër* – nusja, një figurë pa zë, mbetet symbol i nënshtimit dhe heshtjes në një kulturë ku martesë nuk është akt i zgjedhjes personale, por një detyrim i imponuar nga normat dhe traditat. Figura e saj nuk paraqitet si individ më vete, por si një pjesë e një strukture shoqërore që ia mohon subjektivitetin dhe të drejtën për të zgjedhur.

Megjithatë, ky kontrast midis një shoqërie që e lejon gruan të ndryshojë (në mënyrë të kufizuar), dhe një tjetër që e burgos në normat tradicionale, nxjerr në pah një të vërtetë të përbashkët: **gruaja gjendet vazhdimisht mes pritshmërive shoqërore dhe dëshirës për vetëpërcaktim**. Kjo qasje ndërkulturore tregon se identiteti femëror nuk është i lindur, por formësohet nga pushteti, kultura dhe rolet gjinore. Kjo është edhe fuqia e këtyre veprave që nxisin reflektim jo vetëm për të kaluarën, por edhe për pozitën e gruas në realitetin e sotëm.

Referencat

- [1]. Shaw, G. B. (1913). *Pygmalion*. London: Constable and Co.
- [2]. Çajupi, A. Z. (1902). *Katërmëdhjetë Vjeç Dhëndër*. Bukuresht: Shtypshkronja e Shoqërisë Dituria.
- [3]. Showalter, E. (1986). *The New Feminist Criticism: Essay on Women, Literature, and Theory*. Pantheon Books.
- [4]. Beauvoir, S. de. (2011). *The Second Sex* (C. Borde and S. Malovany-Chevallier, Trans). Vintage Books. (Original work published 1949).
- [5]. Cunningham, V. (1972). *British Writers and Their Work*. London: Routledge.
- [6]. Moi, T. (1985). *Sexual/Textual Politics: Feminist Literary Theory*. Methuen.
- [7]. Gilbert, S. M. and Gubar, S. (1979). *The Madwoman in the Attic: The Woman Writer and the Nineteenth-Century Literary Imagination*. Yale University Press.
- [8]. Caine, B. (1997). *English Feminism, 1780–1980*. Oxford University Press.
- [9]. Frashëri, S. (1899). *Shqipëria ç'ka qenë, ç'është e ç'do të bëhet*. Stamboll: Shtypshkronja e Miqësisë.
- [10]. Hysa, H. (2007). *Letërsia dhe shoqëria shqiptare: Analiza kulturore dhe gjinore*. Tiranë: Toena.
- [11]. Rogers, K. (1980). *Women and Fiction: The Theory of the Novel*. New York: Columbia University Press.